

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора політичних наук, доцента
Шуляк Антоніни Миколаївни на дисертаційну роботу
Степаненко Ольги Георгіївни на тему

«Люстрація як форма зміни політичної еліти»

подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми дослідження проведеного О.Г. Степаненко пояснюється тим, що наразі особливо великого значення набуло вивчення трансформаційних процесів, які мають місце в сучасному стані українського суспільства. Серед таких процесів на перший план виходять ті політичні явища, які є каталізаторами політичних трансформацій; провідне місце серед таких займає політична люстрація.

Феномен люстрації поки що не є досконало вивченим, найчастіше люстрацію відмічають, як один із способів відмови від спадщини комуністичного минулого, або корумпованості минулої влади. Люстрація застосовується при зміні політичних епох, режимів, панівних класів, елітарних груп; як спосіб переформатування політичного укладу, політичної системи країни. А з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів, зміни політичних налаштувань суспільства, та впровадження загальноєвропейських цінностей на перший план виходять саме ті політичні процеси, які беруть безпосередню участь у таких трансформаціях; одне з головних місць в таких процесах відводиться люстрації.

У зв'язку з цим дисертаційна робота О. Г. Степаненко не тільки поглиблює теоретичні уявлення про природу люстрації, а й на виявлених особливостях її прояву у політичному просторі України збагачує політологічну науку і практику новими знаннями про цей феномен, а головне – презентує науково обґрунтовані підходи до процесу люстрації, умотивовано доводить, що саме люстрація є дієвою формою зміни політичної еліти. Отже, актуальність і доцільність дослідження здобувача зумовлені потребами сучасної політичної науки, які вимагають якісно нових рішень та логічних обґрунтувань.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої науково-емпіричної бази за темою дисертації. Безперечно, що проблема зміни політичної еліти не є новою, але авторка знаходить вдалий ракурс дослідження, використовуючи всебічну різносторонню думку вчених, акцентує увагу та аналізує політичну люстрацію саме як форму такої зміни. Новизною наукової розвідки є те, що дисертантка вперше на науковому та прикладному рівні розглядає люстрацію як політологічну складову, натомість як попередники з цієї тематики вважають люстрацію юридичною проблематикою.

Аналіз змісту дисертації О. Г. Степаненко «Люстрація як форма зміни політичної еліти» дає підстави зазначити, що в ньому

вперше в політологічному аспекті на науковому та прикладному рівні феномен люстрації розглянуто комплексно з урахуванням актуальних політичних подій і ментальних характеристик українського народу та доведено твердження, що люстрація є формою зміни політичної еліти;

запропоновано процес люстрації вважати однією із форм зміни політичної еліти, боротьби з корупцією та іншими дестабілізаційними процесами в політиці сучасної України, а також головним важелем на шляху до демократичних перетворень;

обґрунтовано концепцію люстрації, відповідно до якої дане явище стосується не стільки зміни, очищення, знищення попередньої політичної еліти, скільки виступає чинником зміни суспільного налаштування до влади;

виявлено взаємозв'язок між соціально-психологічним налаштуванням суспільства та сучасними політичними процесами в Україні;

розглянуто вплив люстраційних процесів на формування демократії у європейських країнах, при розпаді соціалістичного табору та прослідковано шлях розвитку демократичного суспільства в них;

з'ясовано головні вектори подальшого розвитку люстраційних процесів як вдалого механізму усунення недоліків і прогалин в діяльності українського політикуму з урахуванням останніх політичних подій та приходом до влади нової політичної сили;

дістало подальшого розвитку дослідження того, що поняття «люстрація» першочергово носить ознаку зміни, перетворення владної ієрархії суспільства; дослідження підходів до розуміння природи люстрації на підставі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Представлені наукові положення щодо наукової новизни і викликають заперечень. Усі положення наукової новизни логічно співвідносяться із визначеними завданнями дослідження.

Об'єкт, предмет та завдання дослідження логічно і структурно узгоджені, відповідають визначеній меті (с. 14). Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано. Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної інтерпретації.

У рецензованій роботі повно і ґрунтовно розкрито зміст чотирьох розділів відповідно до теми і сформульовано висновки, що логічно випливають із змісту проведеної розвідки, яка засвідчує, що авторові вдалося реалізувати мету і вирішити всі поставлені завдання (с. 14).

У першому розділі дисертанткою вдало розглянуто базові теоретичні питання розвитку люстрації, здійснено системний аналіз наукових праць та теорій присвячених аналізу політичної елітарності, дослідженням у питанні зміни політичної еліти та люстрації як форми такої зміни, визначено низка

понять та підходів до терміну «люстрація» та суміжних з нею категорій, наведено історичний розвиток люстрації як політичного процесу; розкрито основні теоретико-методологічні підходи до вивчення політичної люстрації (с. 20).

У другому розділі дисертантка аналізує особливості політичної еліти української держави, зупиняється на її характеристиці та впливі люстрації на розвиток елітарної демократії в Україні (с. 56). Заслуговує на увагу багатовекторний підхід О. Г. Степаненко до аналізу люстрації як боротьби з дестабілізаційними процесами в українській політиці. Дисертантка вдало демонструє фактори впливу люстрації на такі процеси як: сепаратизм, бюрократія, корупція, тощо (с. 72).

У третьому розділі цікавим є погляд дисертантки на взаємозв'язок між процесом люстрації в Українській державі та ментальними ознаками українського народу. Авторка розглядає причини і умови застосування люстрації крізь призму ментальних ознак українського народу (с. 89), аналізує особливості української національної ідентифікації та національної ідеї (с. 100-105); наводить конкретні приклади зміни ціннісних орієнтацій українців як засобу викоренення прокомуністичних налаштувань та умов для розвитку громадянського суспільства (с. 106).

У четвертому розділі О. Г. Степаненко характеризує корупцію як основний фактор впровадження люстрації в українському політикумі (с. 120), авторкою вдало виконано порівняльний аналіз люстраційних процесів в країнах Європи та наведено конкретні перспективні вектори подальшого розвитку люстрації в Україні (с. 130-149), здійснено аналіз законодавчої бази, в якій порушуються питання люстрації, а також здійснюються прогнози щодо подальшого розвитку люстрації на теренах України (с. 150-155).

Значним позитивом дослідження бачиться уміння авторки оперувати аналітичним матеріалом і правильно оцінювати практичний бік особливостей формування та реалізації процесу люстрації.

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та випливають з її основних положень. Дисертантка стисло формулює основні результати дослідження. На наш погляд, найбільш цінними є ті висновки які стосуються: аналізу потенціалу концепту «люстрація влади» (с. 168, пункт 2); деталізації результатів Революції Гідності (с. 170, пункт 5), формулюванню люстрації як боротьби з дестабілізаційними процесами, такими як сепаратизм, бюрократія, корупція (с. 170, пункт 6); виокремленню того факту, що небезпечним у розвитку люстрації є хибні уявлення українського суспільства (с. 171, пункт 9); уточненню особливостей проведення люстрації в європейських країнах (с. 172, пункт 11); аналізу законодавчої бази та наведенню власних прогнозів щодо подальшого розвитку люстрації в Україні (с. 172-173, пункт 12). Ці положення у поєднанні з іншими теоретичними узагальненнями автора в сукупності розв'язують важливе науково-практичне завдання, яке полягає в обґрунтуванні необхідності люстрації як зміни політичної ситуації в державі, в тому числі – зміни політичної еліти.

Загалом, дисертаційна робота здійснено на високому науково-теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертантом власної позиції окремих досліджуваних проблем, варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

1. Авторкою визначено об'єктом дослідження «феномен люстрації як соціально-політичного явища в Українській державі» (с.14). На нашу думку, об'єкт можна було б розширити, додавши «політико-психологічне явище», оскільки ця складова закладена в основу ментальності народу та нації, а також враховуючи що саме цьому аспекту просвячено Розділ 3.

2. Вважаємо, не варто категорично зазначати, що «тема дослідження люстраційної складової в політичному дискурсі – доволі маловідома» (с.20), оскільки перелік науковців, які опрацьовували цю проблему, поданий нижче, спростовує таке трактування.

3. У Розділі 1.2. варто було одразу визначити як саме трактуватиме дисертантка поняття «люстрація» та, аналізуючи джерельну базу та теоретико-методологічні основи дослідження, подати термін саме в цій частині роботи. Зазначити визначення поняття в Законі України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. №1682. Натомість знаходимо визначення лише на с.146.

4. Дисертантці варто було б у вступі визначити хронологічні рамки дослідження та обґрунтувати їх межі.

5. Подекуди у роботі просліковується публіцистичний стиль викладу матеріалу, як-то «радикальна частина майдану взяла справу у свої руки і полетіли «коктейлі молотова» (с.62), «Цей драконівський закон діє в Чехії і до цього дня» (с.134) й ін.

6. Трактування понять «сепаратизм» (с.74), «бюрократія» (с.79), «парламентаризм» (с.83), аналіз архетипів, стереотипів, міфів (с.90-96) варто розглядати у Розділі 1.

7. На с.75, де авторка аналізує чинники активізації сепаратистських рухів, варто було врахувати зовнішній чинник. Наприклад, політика Угорщини та Румунії щодо видачі паспортів українцям.

8. При використанні даних опитувань обізнаності українців в політичних питаннях (с.114) мають бути вихідні дані проведення дослідження (дата проведення, вибірка, похибка і т.д.).

9. «...Хабарі давали 37% мешканців України...» (с.127) – чи не вивчала дисертантка думку осіб, які давали хабарі, чи готові вони теж нести відповідальність за вчинений злочин, адже дії з передачі хабара в Україні та інших країнах протизаконні і також підпадають під дію Кримінального кодексу і ряду інших закріплених законодавчо норм, як в прийманні хабара.

10. На с.153 «Так як Законом України «Про очищення вдали» не було передбачено створення спеціального органу, який би виконував контролюючі функції, такі зобов'язання й узяла на себе Громадська рада з питань люстрації». В 2014 році в структурі апарату Міністерства юстиції України

було створено Департамент з питань люстрації як самостійний структурний підрозділ, для реалізації положень Закону України «Про очищення влади».

Основними функціями Департаменту є:

1. Сприяння здійсненню процесу очищення влади та відновлення довіри до державних органів та органів місцевого самоврядування.

2. Забезпечення здійснення заходів щодо співпраці Міністерства з державними органами, Громадською радою з питань люстрації при Міністерстві, громадськістю та іншими інститутами громадянського суспільства з питань очищення влади (люстрації).

3. Забезпечення формування та ведення Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади».

11.22 травня 2019 р. на засіданні Кабінету Міністрів України затверджено оновлене викладення українського правопису. Важливо відмітити, що зміни торкнулися іменників жіночого роду – у новому правописі закріпили тенденцію до утворення фемінітивів, тому дисертантці варто було б урахувати то вживати «авторКА, «дисертАКТКА».

Але в цілому, зазначені зауваження не зменшують теоретико-прикладного значення отриманих результатів дослідження, зауваження мають рекомендаційний характер, тому відгук на автореферат є позитивним.

Висновок: Резюмуючи результати дослідження можна стверджувати, що дисертація О. Г. Степаненко «Люстрація як форма зміни політичної еліти», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси, виконана на високому теоретико-методологічному рівні, що знайшло відображення у висновках, що складають науковий підсумок дисертаційної праці, яка відповідає вимогам п.11 та п.13 «Порядку присудження наукових ступенів», щодо кандидатських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за обраною спеціальністю.

Офіційний опонент:

**Доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу**

**Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки**

А.М. Шуляк

ПІДПИС *Шуляк А.М.*
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар університету *Шуляк А.М.*